

МОРФОФОНОЛОГИЈА

Фонетика се у ширем смислу дели на фонетику, фонологију и морфофонологију.

Морфофонологија је део фонетике који се бави проучавањем гласовног састава речи и понашање гласова у промени болика речи и у творби речи.

АКЦЕНАТ

У српском језику постоје четири акцента која по дужини могу бити кратки и дуги, а по тону узлазни и силазни.

		По тону	
		силазни	узлазни
По дужини	дуги	дугосилазни $\overset{\frown}{\quad}$	дугоузлазни $\overset{\prime}{\quad}$
	кратки	краткосилазни $\overset{`}{\quad}$	дугосилазни $\overset{`}{\quad}$

Акценат је истицање јачине, висине и трајања једног слога у речи или једносложне речи у реченици.

Према типу акцента и његовом положају у речи постоје језици 1) са везаним акцентом (чешки, пољски, мађарски) 2) са слободним акцентом (руски).

Акценат српског књижевног језика је делимично слободан, тј. он може стајати на било ком слогу у речи (осим последњег), али мора следити одређена правила. Правила у распореду акцента су следећа:

а) силазни акценти могу стајати само на првом слогу у речи: *задруга, памтити, пипати, веверица, пријатељ* и сл.

б) узлазни акценти могу стајати на било којем слогу речи осим на последњем: *мене, ширина, развеселити, радити, генерација* итд.

в) једносложне речи могу бити наглашене само силазним акцентом: *ред, мрак, бол, бок, мак* итд.

г) последњи слог не може бити наглашен.

У српском језику неке речи исте су по свом гласовном склопу, разликују се само по акценту, нпр.: град (насељено место) : град (врста падавине), купити (добити)

новац) : купити (скупљати), радио (радни глаголски придев од глагола радити) : радио (врста уређаја).

Акцентовани слогови у речи могу имати један од следећих акцената:

	Кратки	Дуги
Силазни	˘	ˉ
Узлазни	˙	˚

Неакцентовани слогови у речи могу бити кратки или дуги:

Кратки	Дуги

Неакцентовани кратки вокали могу бити пре и после акцента. Кратки акценти трају приближно једнако, с тим што дуги драју двоструко дуже од кратких. Неакцентована дућина је слична само је јачина слабија и тон правилнији.

Пас, песма, кућа – краткосилазни

Нога, вода, ширина – краткоузлазни

Кост, мост, правда, радник – дугосилазни

Рука, глава, доказивати, досађивати – дугоузлазни

ОСНОВНА ПРАВИЛА АКЦЕНТУАЦИЈЕ СРПСКОГ КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА

- 1) Силазни акценти могу се налазити само на првом слогу у речи, тј. једносложне речи могу имати само силазне акценте.
- 2) Узлазни акценти могу да сотје на свим слоговима речи осим на последњем, дакле једносложне речи не могу имати узлазне акценте
- 3) Неакцентоване дужине долазе увек после акцента (постакцентатска дужина). Неакцентовани кратки вокали могу бити и пре и после акцента. Једна реч може имати један акценат, али може бити више неакцентованих дужина.

Једносложне	“ ”		
Двосложне	“ ” ‘ ’		
Вишесложне	“ ” ‘ ’	‘ ’	

Грамаичке категорије у којима се неакценатске дужине обавезно јављају:

- 1) Генитив множине: *глава, јунака, имена, ствари, потока, комараца, јабука, представништва, мојих, јаких, двају*
- 2) Генитив једнине именица на –а: *ноге, Николе* и заменица и придева ж.р.: *ове, јаке*
- 3) Инструментал једнине именица на –а: *водом, Николом* и инструментал једнине и множине заменица и придева сва три рода: *мојим, мојом, зеленим, зеленом*
- 4) Одређени придевски вид: *црни, црног* и компаратив и суперлатив придева: *млађи, млађег, најмлађи, најмлађег* и редни бројеви: *девети*
- 5) Презент: *купујем, купујеш, купујемо, купујете, купују*
 - Изузеци су глаголи *моћи, хтети, јесам* код којих се дужина јавља само у 3. лицу множине глагола *моћи* и *хтети* – *могу, хоће, неће*

ПРОКЛИТИКЕ И ЕНКЛИТИКЕ

Поред речи које немају своје акценте у српском језику има речи које су без икаквог акцента. Те речи чине акценатску целину или са речима испред себе, или са речима иза себе - **проклитике и енклитике**.

Речи које немају свога акцента већ чине акценатску целину са речју **иза** себе су **проклитике**: *у дну, у дубини, о врата*.

Када такве речи стоје уз речи са силазним акцентима (" , А), оне често могу превући на себе тај акценат, и то било као краткосилазни ("), било као краткоузлазни (') акценат:

у дну (од *у дну*), *до куће* (од *од куће*), *међу њима* (*међу њима*); *у зору* (од *у зору*), *на воду* (од *на воду*), *у град* (од *у град*), *из дана* (од *из дана*)

и сл. Узлазни дуги акценти **никада** се не преносе на проклитике.

Енклитике су речи које немају свога акцента, а у говору чине изговорну целину са речју **испред** себе: *пливао је, дизао се*. Обично су то ненаглашени облици личних и повратних заменица (чули смо *га*, предао *се*, писали смо *joj*) затим краћи облици помоћних глагола *јесам* и *хоћу* (радио *сам*, радили *сте*, доћи *ћемо*).

Проклитике су обично предлози, речце (партикуле) и везници.